

فصل چهارم

پیشینه تاریخی استان خراسان جنوبی

درس دهم پیشینه تاریخی استان

* آیا می‌دانید که استان خراسان جنوبی بخشی از سرزمین ساتراپ چهاردهم در دوره هخامنشیان است؟ شما در این درس با پیشینه تاریخی استان خودتان آشنا می‌شوید.

شکل ۱-۱۰- نقشه تاریخی خراسان بزرگ

فعالیت گروهی ۱-۱۰

- ۱- در مورد ساتراپ که بیان‌کننده تقسیمات سیاسی دوره هخامنشیان است، در اینترنت، جست‌وجو کنید نتیجه را به کلاس ارائه دهید.
- ۲- نقشه‌های تاریخی قهستان را بیابید و برای نمایش به کلاس بیاورید.

سابقه تاریخی خراسان جنوبی

سابقه تاریخی خراسان جنوبی را می‌توان به سه دوره کلی تقسیم کرد.

الف) خراسان جنوبی در دوران پیش از اسلام : قدمت این سرزمین به دوره اساطیری می رسد و به دو بخش کلی تقسیم می شود. بخش نخست با افسانه آمیخته است. گروهی از مورخان عقیده دارند که این محدوده جزئی از قلمرو فرمانروایی فریدون پیشدادی به حساب می آمده است اما گروهی دیگر، این ولایت را به سام بن نریمان نسبت می دهند. بخش دوم مربوط به دوره باستان است بر اساس اسناد بجا مانده از این دوره چنین بر می آید که این منطقه محل زندگی یکی از اقوام آریایی به نام ساگارتی بوده و به عنوان بخشی از ساتراپ چهاردهم هخامنشی به شمار می آمده است.

فعالیت گروهی ۲-۱۰

در مورد قوم ساگارتی پژوهش کنید و آن را به کلاس ارائه نمایید.

● استان ما در دوره اشکانیان

دوره اشکانی که با بیرون راندن یونانیان (سلوکیان) از ایران آغاز شد، یکی از ادوار مهم تاریخ ایران قبل از اسلام به شمار می آید. در این دوره با توجه به کتیبه کال جنگال در کوه رج، واضح است که استان ما از ایالت های شاهنشاهی اشکانی بوده است و خوسف به عنوان ساتراپ نشین این ایالت محسوب می شده است.

بیشتر بدانیم

کال جنگال و کتیبه آن : مجموعه سنگ نگاره های کال جنگال در طول دره ای به همین نام در رشته کوه باقران، در فاصله ۳۵ کیلومتری جنوب غرب بیرجند قرار دارد. این سنگ نگاره ها شامل ۱۱ کتیبه و دو تصویر بوده است که متأسفانه هم اکنون تنها هفت مورد از کتیبه های آن باقیمانده است. بعضی از کتیبه ها تنها شامل یک کلمه و بعضی از چند سطر تشکیل شده اند. کلیه کتیبه ها به خط پهلوی و به زبان پارسی باستان نوشته شده اند. دو سنگ نگاره نیم تنه یک مرد و دیگری جدال یک مرد با شیری را نشان می دهد. نوشته های بالای تصویر بیانگر موقعیت و مقام این شخص است. با توجه به نحوه آرایش صورت، موها و نوع لباس، احتمالاً مجموع کتیبه ها و نگاره ها مربوط به دوره اشکانی هستند.

شکل ۲-۱۰- سنگ نگاره کال جنگال در جنوب غرب بیرجند

● **استان ما در دوره ساسانی:** استان ما یکی از ایالت‌های آباد و با اهمیت امپراطوری قدرتمند ایران در دوره ساسانی به حساب می‌آمد که از ۲۲۶ میلادی آغاز شده بود. در دوره ساسانی این ایالت از حیث نیروی انسانی اهمیت خاصی داشته؛ زیرا از مردمانی سلحشور، رزمجو و با استعداد برخوردار بوده است؛ به طوری که شاهان ساسانی به نیروی بازو و شهامت و همکاری آنها با دولت اطمینان خاطر داشتند.

در نبرد ساسانیان با هیاطله که به فرماندهی سوخرا پدر بزرگمهر صورت گرفت، تعداد زیادی از مردان جنگی این منطقه حضور داشتند. همچنین نحیرجان حاکم وقت در دوره ساسانی به اندازه‌ای از خود لیاقت نشان داد که به وزارت و خزانه‌داری ساسانیان رسید و هنگامی که اعراب مسلمان به ایران حمله کردند، برای کمک به یزدگرد سوم عازم قادسیه شد و در جنگ نهاوند کشته شد.

فعالیت گروهی ۱۰-۳ ✓

در مورد نبرد هفتالیان با سپاه قهستان در منابع اینترنتی جست‌وجو کنید یافته‌های خود را به کلاس ارائه

دهید.

بیشتر بدانیم

در مورد نحیرجان در کتب تاریخ آمده است: زمانی که اعراب نهاوند را فتح کردند و عده‌ای را اسیر نمودند، یکی از اسرا به فرمانده سپاه عرب گفت؛ اگر طایفه من در امان قرار گیرد و آزاد شود، گنج بزرگی به تو نشان خواهم داد که تا پایان عمر زندگی تو و طایفه‌ات را کفایت می‌کند. فرمانده عرب تعجب کرد که او از کجا این گنج را آورده است که بتواند این همه را آزاد کند. مرد نهاوندی که جایگاه گنج نهان نحیرجان را می‌دانست آن را به سردار عرب نشان داد و سردار عرب که این گنج را به دست آورد، مرد نهاوندی را با ایل و تبار او آزاد کرد و ثروت به دست آمده را به مدینه فرستاد.

ب) خراسان جنوبی مقارن ظهور اسلام: مردم استان ما، مقارن ظهور اسلام دین زرتشتی داشتند که با فتح این منطقه به اسلام گرویدند. مورخان این فتح را به سال ۲۲ هجری قمری می‌دانند. مردم پس از خلیفه دوم دست به شورش زدند و ادعای استقلال نمودند تا از زیر سیطره اعراب رهایی یابند. لذا در زمان خلافت عثمان در سال ۲۹ هجری قمری مجدداً به دستور خلیفه، عبدالله بن عامر بن کریم مأمور فتح این منطقه شد. محدوده جغرافیایی استان ما در آن زمان زیر سیطره اعراب از طریق بصره اداره می‌شد و این حاکمیت تا اوایل دوره عباسی ادامه یافت.

بیشتر بدانیم

اولین منطقه‌ای که در خراسان توسط اعراب مسلمان فتح شد، تون و طبس بود (۲۲ هجری قمری) که هفت سال بعد مردم تون و طبس به پا خاستند و علیه سیطره اعراب قیام کردند. این قیام توسط عبدالله بن عامر بن کریم به شدت سرکوب شد. همچنین در سال ۳۱ هجری قمری پهلوان قارن قاینی علیه سیطره اعراب قیام کرد و حدود ۴۰۰۰۰ سپاهی را دور خود جمع کرد و توانست تمامی متصرفات اعراب در قهستان را بگیرد و مدت یک سال بر آنجا حکمرانی کند اما در سال ۳۲ هجری قمری سرکوب شد.

● **استان ما در عهد خلفای عباسی:** محدوده جغرافیایی استان ما در دوره خلفای عباسی مانند دوره حکومت اموی زیر سیطره اعراب بود تا اینکه در سال ۱۵۹ هجری قمری در ایام خلافت منصور دوانیقی، استادسیس علیه اعراب قیام کرد و موفق شد خراسان را بگیرد. لذا این منطقه مدتی به دست استادسیس افتاد اما سپاه منصور دوانیقی مدتی بعد حازم را به نبرد با استادسیس فرستاد که این ولایت مجدداً زیر سیطره عباسیان قرار گرفت. از جمله وقایع مهمی که در دوره عباسیان به وقوع پیوست، ورود امام

محمد تقی (ع) به قهستان است. در سال ۲۰۲ هجری قمری امام جواد (ع) به دستور مأمون به سمت مرو حرکت کردند که این سفر از راه قهستان صورت گرفت. از دیگر وقایع مهم بعد از شهادت امام رضا (ع) در طوس، قیام دو برادر امام رضا (ع) زید و محمد است که قیام زیدالنار به این منطقه کشیده شد و در دشت آفریز توسط معتصم عباسی به شهادت رسید. از دیگر وقایع مهم دوران خلافت عباسی در ولایت ما، ورود طایفه باقریه به این خطه است.

حامد علوی با گروهی از خاندان خود که معروف به باقریه بودند، از مدینه به ری آمدند و از آنجا روانه خراسان شدند و در بعضی از نواحی سکونت گزیدند. پس از مدتی به فکر افتادند که دولت علوی تأسیس کنند؛ لذا بر عباسیان خروج کردند. خلیفه عباسی سپاهی برای سرکوبی آنها فرستاد که سپاه علوی تاب مقاومت نیاوردند و از مقابل سپاه عباسی گریختند و به کوه‌های قهستان پناهنده شدند. عده‌ای از آنها به شهادت رسیدند و عده‌ای دیگر فرار کردند و از راه خور و خبیص به خوزستان و از آنجا به عربستان گریختند. محدوده جغرافیایی این استان تا سال ۲۵۹ هجری قمری به دست حاکمان و الیان خلفا اداره می‌شد. در سال ۲۵۹ هجری قمری یعقوب لیث صفاری این منطقه را فتح کرد و حکومت این خاندان تا سال ۲۹۹ هجری قمری ادامه یافت. در دوره سامانیان حکومت این منطقه توسط خاندان سیمجوری که نمایندگان سامانی بودند، اداره می‌شد.

در دوره سلجوقیان، چون اسماعیلیان قهستان را به دلیل موقعیت کوهستانی اش پایگاه خود قرار دادند، این خطه اهمیت ویژه‌ای پیدا کرد و از این تاریخ به بعد نام قهستان بر سر زبان‌ها افتاد؛ چنان‌که پس از الموت مهم‌ترین پایگاه اسماعیلیان در این منطقه بود. اسماعیلیان در این محدوده دو نوبت مورد حمله سخت قرار گرفتند. نخست در دوره سلطان سنجر سلجوقی بود که وی لشکری عظیم برای سرکوب اسماعیلیان به این منطقه فرستاد و قلاع و بناهای آنان را ویران نمود. اما با ضعف سلجوقیان و روی کار آمدن خوارزمشاهیان اسماعیلیان مجدداً در قهستان قدرت گرفتند و قلاع خود را مرمت کردند. در نوبت دوم، اسماعیلیان توسط هلاکوخان مغول مورد تهاجم قرار گرفتند. مغولان در سال ۵۳۶ هجری قمری این ناحیه را فتح کردند و قسمت‌هایی که قبلاً در برابر مغولان ایستادگی کرده بودند به شدت مجازات کردند. مغولان حدود ۱۲۰۰۰ نفر را در تون (فردوس) به قتل رساندند و قلاع مهم اسماعیلیان را در منطقه ویران کردند، بقایای این دژها در گوشه و کنار خراسان جنوبی وجود دارد. پس از حمله هلاکوخان مغول اسماعیلیان قدرت خود را از دست دادند. در دوره صفویه که امیران عرب تبار خزیمه و شیبانی در مناطق مختلف قهستان استقرار یافتند، نام قهستان به قاینات تغییر نام یافت و تا دوره قاجاریه قاین به عنوان مرکز قاینات باقی ماند ولی از دوره قاجاریه به بعد بیرجند به عنوان مرکز حکومت قاینات انتخاب گردید.

فعالیت گروهی ۴-۱۰

- ۱- چند مورد از اتفاقاتی را که در دوره خلفای عباسی در استان ما رخ داد، بنویسید.
- ۲- در مورد چگونگی شهادت طایفه باقریه در منابع اینترنتی جست‌وجو کنید و یافته‌های خود را به کلاس ارائه دهید.
- ۳- خاندان سیمجور را معرفی کنید و در مورد تسلط آنها بر قهستان بحث نمایید.
- ۴- از قلعه‌های مهم اسماعیلیان در شهرستان محل زندگی خود عکس تهیه کنید و به کلاس ارائه دهید.

● **خراسان جنوبی در دوره معاصر:** خاندان علم از زمان قاجاریه حکومت این منطقه را به دست گرفتند. در دوره فتح علیشاه که ایران در گردونه سیاست جهانی قرار گرفت و دربار ایران کانون رفت و آمد سفرای خارجی شد، استان خراسان جنوبی با توجه به اهمیت استراتژیکی خود، دروازه ورود به هندوستان از طریق افغانستان محسوب شد و از این جهت مورد توجه انگلیس واقع گردید. گرچه انگلیس از مدت ها قبل برای نگهداری هندوستان در منطقه برنامه ریزی های دراز مدتی داشت اما از زمان انعقاد قرارداد ۱۹۰۷م که خراسان جنوبی در منطقه نفوذ انگلیسی ها واقع شد، این دولت استعمارگر نیروهای نظامی خود را در زمان جنگ جهانی اول در سفیدابه که مرز خراسان جنوبی با سیستان و بلوچستان است، مستقر کرد و در بیرجند کنسولگری تأسیس کرد و بر سلطه خویش بر خاندان منطقه افزود.

با توجه به اینکه بیرجند دارالحکومه قایمات شد، پیشرفت آن از این زمان آغاز شد. مهاجرت از روستاها به این شهر افزایش جمعیت بیرجند را به دنبال داشت. در دوره قاجاریه که اندیشه های جدید از اروپا وارد ایران شد، خراسان جنوبی هم تحت تأثیر این اندیشه های جدید واقع گردید و حکام منطقه را به این فکر انداخت که مدارسی به سبک جدید در این خطه راه اندازی کنند، لذا بعد از دارالفنون در تهران و مدرسه رشديه در تبریز، مدرسه شوکتیه در بیرجند تأسیس شد. تا اواسط دوره پهلوی اول بیرجند مرکز ولایت قایمات بود اما در سال ۱۳۱۶ طبق قانون تقسیمات کشوری و تشکیل استان ها و شهرستان ها، ولایت قاین به شهرستان بیرجند تغییر نام یافت و یکی از هفت شهرستان استان نهم «خراسان» شد و بیرجند به عنوان مرکز این شهرستان تعیین گردید.

فعالیت گروهی ۵-۱۰

- ۱- در مورد یکی از شخصیت های بزرگ معاصر منطقه سکونت خود که نقش مؤثری در منطقه داشته است مطالعه و تحقیق کنید و به کلاس ارائه دهید.
- ۲- درباره اهداف ایجاد کنسولگری انگلیس در خراسان جنوبی تحقیق کنید.
- ۳- نقش مدرسه شوکتیه در توسعه فرهنگی و اقتصادی استان خراسان جنوبی را به طور مختصر بررسی کنید.

درس یازدهم جایگاه استان در دفاع از سرزمین ایران

استان خراسان جنوبی به علت موقعیت جغرافیایی و به عنوان بخشی از مناطق مرزی کشور ما، همواره در طول تاریخ با ساکنان دلیر و شجاع خود یکی از ستون‌ها و پایگاه‌های مقاومت در دفاع از کیان و تمامیت سرزمین ایران در برابر هجوم بیگانگان بوده و نقش کلیدی و مهم خود را در این زمینه ایفا کرده است و برای پاسداری از سرزمین ایران، از هیچ گونه فداکاری و ایثار دریغ نکرده است.

مردم خراسان جنوبی در جریان انقلاب مشروطه به پیروی از روحانیت، از انقلاب مشروطه حمایت کردند و همچنین در جریان انقلاب اسلامی بعد از سفر آیت الله خامنه‌ای به بیرجند که برای تبلیغ در محرم سال ۱۳۴۲ صورت گرفت، از فجایع رژیم پهلوی در جریان حمله به فیضیه آگاه شدند و در امر مبارزه با رژیم ستم شاهی همگام با دیگر ملت ایران با حضوری پر شور در تظاهرات، خشم خود را ابراز کردند و شهیدان گرانقدری را تقدیم انقلاب اسلامی نمودند.

خراسان جنوبی و هشت سال دفاع مقدس

* آیا می‌دانید سند افتخار خراسان جنوبی در جریان مبارزات انقلاب اسلامی و دفاع مقدس چیست؟

۱۶۹۹ نفر شهید، ۳۶۱۲ نفر جانباز و ۲۲۰ نفر آزاده سرافراز.

مردم خراسان جنوبی در دفاع مقدس حضور فعال داشتند و در کنار دیگر هموطنان به دفاع از مرزهای کشور جمهوری اسلامی همت گماردند. همچنین در زمینه پشتیبانی و کمک به جبهه، مردم خراسان جنوبی با اهدای صدها کاروان کمک‌های مردمی دین خود را ادا نمودند. نیروهای جهاد سازندگی شهرستان‌های استان هم، در زمینه‌های متعدد از جمله ساخت راه‌ها و خاکریزها، رزمندگان اسلام را یاری می‌کردند.

فعالیت گروهی ۱-۱۱

۱- به نظر شما زنده نگه داشتن یاد و خاطره شهدا چه نقشی در مقابله با تهاجم فرهنگی علیه غرب می‌تواند داشته باشد؟

۲- به نظر شما امروزه جوانان ما چه وظیفه‌ای برای پاسداری از خون شهدا دارند؟

مفاخر فرهنگی، علمی، انقلابی، مذهبی و سرداران شهید هشت سال دفاع مقدس در خراسان جنوبی با توجه به اینکه خراسان جنوبی دارای گذشته پربار و پرافتخاری از جنبه‌های فرهنگی، علمی و دینی بوده است، در این بخش از سرزمین ایران نام‌آوران و عالمان بسیاری پرورش یافته‌اند. با توجه به فراوانی شخصیت‌ها و مفاخر استان، در اینجا به ذکر اسامی برخی از نام‌آوران اشاره می‌شود.

بیشتر بدانیم

● مفاخر علمی – فرهنگی

* استاد بدیع‌الزمان فروزانفر : استادبدیع‌الزمان فروزانفر در ۲۸ ربیع‌الثانی ۱۳۲۲ هجری قمری در شهر بشرویه دیده به جهان گشود وی از اساتید برجسته زبان و ادبیات فارسی و مولوی‌شناس نامدار بود. و از چهره‌های بزرگ پژوهش ادبیات فارسی و استاد گروهی از بزرگان ادبیات معاصر و شاگرد دهخدا بوده، علامه دهخدا در سال ۱۳۱۴ هجری شمسی مدرک دکترای وی را امضا و او را به سمت استادی دانشگاه تهران منصوب کرد. او بنیانگذار نهضت تحقیق در متون کلاسیک ادبیات فارسی و تصحیح آنها بود. تصحیح کلیات شمس تبریزی از کارهای برجسته فروزانفر به‌شمار می‌آید. عمده مطالعات استاد فروزانفر درباره مولانا جلال‌الدین بلخی و عطار نیشابوری بود. ایشان در ۱۶ اردیبهشت ۱۳۴۹ هجری شمسی دیده از جهان فرو بست.

* پروفیسور دکتر محمد حسن گنجی (پدر علم جغرافیای ایران) : دکتر محمد حسن گنجی در سال ۱۲۹۱ شمسی در بیرجند دیده به جهان گشود. تحصیلات ابتدایی و متوسطه خود را در مدرسه شوکتیه آن شهر به اتمام رساند. دکتر گنجی پس از دریافت لیسانس در رشته جغرافیا در شهریور ماه ۱۳۱۲ جزو آخرین دسته از محصلین اعزامی بود که به انگلستان رفت. پس از ورود به ایران، در سال ۱۳۱۷ به سمت استاد دانشگاه تهران درآمد. وی بنیانگذار جغرافیای آکادمیک، سازمان هواشناسی ایران و دانشگاه بیرجند می‌باشد. دکتر گنجی از چهره‌های ماندگار کشور است. وی در سال ۲۰۰۱ میلادی، برنده جایزه سال هواشناسی جهان شد. ایشان در تیرماه ۱۳۹۱ هجری شمسی دیده از جهان فرو بست.

آثار علمی پروفیسور گنجی : ۱- جنگ و جغرافیا یا روابط دولت بزرگ در اقیانوسیه ۲- جغرافیای ایران در چهار فصل ۳- آب و هوای کشورهای آسیای مرکزی ۴- اطلس اقلیمی ایران ۵- تاریخ جغرافیای اسلامی ۶- جغرافیا در ایران از دارالفنون تا انقلاب

✽ شاعر و عارف ابن حسام خوسفی: محمد بن حسام‌الدین بن شمس‌الدین زاهد معروف به ابن حسام

در سال ۷۸۱ یا ۷۸۲ هجری قمری در شهر خوسف دیده به جهان گشود. وی از شاعران مشهور قرن نهم و از جمله بزرگ‌ترین شاعران شیعه مذهب آن دوران بود. وی با آنکه طبع بلند و مهارتی در سرودن قصیده داشت، از ستایش حکام عهد خویش خودداری کرد و به ستایش بزرگان دین همت گماشت. وی قصاید غرابی در مدح حضرت رسول (ص) و خاندان پاکش سروده است. وفات وی را به سال ۸۷۵ هجری شمسی نوشته‌اند. مرقد این شاعر اهل بیت در شهر خوسف است.

آثار ابن حسام: ۱- دیوان اشعار (قصاید، غزلیات و انواع دیگر نظم) ۲- ثر اللالی؛ منظومه‌ای است در قالب مثنوی مشتمل بر کلمات قصار مولی علی (ع) ۳- خاوران‌نامه؛ شامل ۲۲۵۰ بیت به بحر متقارب درباره جنگ‌های حضرت علی (ع)

✽ علامه سید محمد فرزانه: سید محمد فرزانه به سال ۱۲۷۳ هجری شمسی در قریه سندادان (سیدان)

در خاندانی علوی چشم به جهان گشود. تحصیلات خویش را در مدرسه شوکتیه و معصومیه بیرجند و پس از آن در مشهد به پایان برد. دوران خدمت فرهنگی و دولتی را در مناطق سیستان و بلوچستان، خراسان و بوشهر گذرانیده و از شهریور ۱۳۲۰ تا ۱۳۳۰ به مدت ۱۰ سال به ریاست فرهنگ بیرجند منصوب گشت در این مدت خدمات ارزنده‌ای از جمله بنای بیش از ۳۰ ساختمان مدرسه را به مردم بیرجند عرضه داشت. علامه سید محمد فرزانه در ترجمه و تفسیر قرآن و نقد ادب و تسلط به زبان‌های

فارسی و عربی، تدین، فضل، کمال، دانش، بینش، بی‌نیازی، از خود گذشتگی و عشق به تعلیم و تربیت یگانه زمان بود. مقالات زیادی از ایشان به یادگار مانده و شهرت زیادی برایش به ارمغان آورده است. وی در سال ۱۳۴۹ به رحمت ایزدی پیوست و مرقدش در جوار حرم حضرت عبدالعظیم می‌باشد.

✽ میرزا محسن فقیه بمرود: فرزند میرزا ابوالقاسم در سال ۱۳۰۹ هجری

شمسی در خانواده‌ای مذهبی در روستای بمرود شهرستان زیرکوه دیده به جهان گشود. تحصیلات ابتدایی را در زادگاهش گذراند و پس از آن برای تحصیل علوم دینی به مشهد مقدس و از آن جا به شهر مقدس قم عزیمت کرد. وی به طور هم زمان با مقام معظم رهبری در مدرسه فیضیه به تحصیل علوم دینی مشغول شد. پس از فراغت از تحصیل در سال ۱۳۴۲ به منطقه زیرکوه مراجعت کرد و به تبلیغ علوم دینی و روشنگری مردم پرداخت. مرحوم فقیه جنبش‌های مردمی و حرکت‌های اعتراض‌آمیز مردم علیه رژیم

ستم شاهی را رهبری کرد. ایشان طی حکمی از سوی حضرت امام خمینی (ره) به عنوان اولین امام جمعه در استان خراسان بزرگ برای بخش زیرکوه منصوب شد کتاب «حقوق متقابل اسلام» یکی از آثار ماندگار و ارزشمندی است که از آن مرحوم به یادگار مانده است. حجت الاسلام والمسلمین فقیه سرانجام ۲۰ تیرماه سال ۱۳۸۶ پس از یک عمر تلاش و کوشش در راه تبلیغ دین، دارفانی را وداع گفت.

✽ **دکتر علی حسامی سه قلعه**: دکتر علی حسامی سه قلعه در سال ۱۲۸۵ شمسی در سه قلعه به دنیا آمد و در سال ۱۳۱۳ هجری با تأسیس دانشگاه تهران به عنوان یکی از اولین اطباء جنوب خراسان در رشته پزشکی فارغ التحصیل شد سپس به مشهد مراجعت و در مسئولیت‌های مختلف اجرایی انجام وظیفه کرد و در آذر ماه ۱۳۴۰ شمسی درگذشت.

✽ **پروفسور کاظم معتمد نژاد (پدر علم ارتباطات ایران)**: پروفسور کاظم معتمد نژاد پدر علم ارتباطات

ایران در اردیبهشت ۱۳۱۳ هجری شمسی در یک خانواده فرهنگی، روحانی در شهر مود دیده به جهان گشود. تحصیلات ابتدایی را در زادگاه خود و دیپلم ششم متوسطه را در سال ۱۳۳۲ در دبیرستان مروی تهران اخذ کرد، در سال ۱۳۳۶ موفق به اخذ لیسانس قضایی از دانشگاه تهران شد سپس برای ادامه تحصیل به پاریس عزیمت نمود دکترای دولتی علوم سیاسی از دانشگاه پاریس ۱۳۴۳، دکترای تخصصی روزنامه‌نگاری از انستیتوی مطبوعات و علوم خبری از دانشگاه پاریس ۱۳۴۳، دیپلم عالی تدریس روزنامه‌نگاری از مرکز بین‌المللی تعلیمات عالی روزنامه‌نگاری دانشگاه استراسبورگ ۱۳۴۲ از افتخارات این اندیشمند می‌باشد. پروفسور معتمد نژاد از چهره‌های ماندگار می‌باشد و خدمات ارزشمندی به عرصه فرهنگ و ارتباطات این مرز و بوم ارائه نموده است.

آثار و تألیفات پروفسور کاظم معتمد نژاد: ۱- روزنامه‌نگاری ۲- وسایل ارتباط جمعی ۳- روش تحقیق در محتوای مطبوعات ۴- فرهنگ علوم ارتباطات ۵- حقوق مطبوعات ۶- تکنولوژی‌های نوین ارتباطی از تلگراف و تلفن تا ماهواره و اینترنت را نام برد.

✽ **علامه فاضل تونی**: حکیم فرزانه و ادیب یگانه حضرت علامه آیت الله شیخ محمد حسین فاضل تونی در هشتم دی ماه ۱۲۵۹ خورشیدی در شهر تون (فردوس) دیده به جهان گشود. در سن ۱۷ سالگی به مشهد عزیمت کرد و در مدرسه نواب در

حضور استادانی چون ادیب نیشابوری، آقا میرزا عبدالرحمن مدرس شیرازی و حجت السلام بجنوردی تحصیل کرد. وی پس از شش سال به اصفهان مهاجرت کرد و در آنجا به شیخ محمد حکیم معروف شد. همچنین از مرحوم جهانگیر خان قشقایی تأثیر پذیرفت. در مدرسه دارالشفاء و مدرسه سیاسی در سال ۱۳۳۳ و دانشکده معقول و منقول و دانشکده ادبیات به تدریس مشغول بود. آیت الله بروجردی وی را «عماد العامل المتألهین» می دانست.

آثار علامه فاضل تونی: ۱- جزوه صرف ۲- تعلیقه بر شرح فصوص ۳- منتخب قرآن و نهج البلاغه ۴- صرف و نحو و قرائت ۵- منتخب کلیله و دمنه و وفیات الاعیان ۶- ترجمه فنون سماع طبیعی شفا ۷- جزوه منطق ۸- حکمت قدیم ۹- الهیات

حکیم فاضل تونی در سن ۸۲ سالگی در سیزده بهمن ۱۳۳۹ شمسی در تهران به سرای باقی شتافت. پیکر وی در حرم حضرت معصومه (س) در قبرستان شیخان به خاک سپرده شد.

✽ **حکیم ابوذر جمهر قاینی:** حکیم ابوذر جمهر قاینی سیاستمدار، ادیب، عارف و شاعر اواخر قرن چهارم و اوایل قرن پنجم هجری قمری است که در دربار سلطان محمود غزنوی خدمت می کرده است. وی به دو زبان فارسی و عربی سخن می گفته و از وی اشعار و قصیده هایی به جای مانده که قصیده بهاریه او از شهرت خاصی برخوردار است.

مقبره حکیم ابوذر جمهر در فاصله چهار کیلومتری جنوب شرقی شهر قاین در دامنه کوهی موسوم به کوه ابوذر قرار دارد. بنای مقبره که از بناهای قرن ششم و هفتم هجری است، به شکل چلیپایی و با معماری زیبا ساخته شده است.

✽ **آیت الله شیخ جواد عارفی:** آیت الله شیخ جواد عارفی در سال ۱۲۷۲ هجری شمسی در روستای خرمی عربخانه از توابع شهرستان نهبندان در خانواده ای مذهبی به دنیا آمد و از شاگردان شیخ عبدالکریم حائری و هم مباحثه امام خمینی و آیت الله اراکی بود. در جریان کشف حجاب در زمان رضا خان وی از جمله مخالفان این موضوع بود. این بزرگوار مدتی را نیز با دکتر مصدق در زندان بود. ایشان سرپرستی مدرسه علمیه معصومیه بیرجند را به عهده داشت و به تربیت طلاب و فضلا همت گماشت. این عارف بزرگوار در چهارم اسفند ماه ۱۳۸۰ در سن ۱۱۲ سالگی به دیار باقی شتافت.

✽ **حکیم سعدالدین محمد نزاری قهستانی:** حکیم سعدالدین بن محمد نزاری فوداجی بیرجندی قهستانی از شاعران غزل سرای اواخر قرن هفتم و اوایل قرن هشتم است. ولادت نزاری به سال ۶۴۹ یا ۶۵۰ هجری قمری است. نزاری، ادبیات و علوم متداول زمان خود را در قهستان آموخت و از عهد شباب به خدمات دیوانی

پرداخت. جامع ترین و دقیق ترین نسخه های خطی آثار وی به کتابخانه عمومی دولتی سالتیکف شچدرین در لنینگراد تعلق دارد.

آثار نزاری: ۱- کتاب قصاید ۲- مثنوی بر وزن حدیقه ۳- دیوان غزلیات ۴- ترکیبات و ترجیحات ۵- مقطعات ۶- مثنوی با بحرهای مختلف ۷- مناجات نامه ۸- ادب نامه بر وزن شاهنامه ۹- نامه منظوم (سه مورد) ۱۰- سفرنامه (باغ نامه) ۱۱- دستورنامه بر وزن اسکندرنامه ۱۲- رباعیات ۱۳- دستورنامه در آداب معاشرت. سال وفات حکیم نزاری را فصیح خوافی ۷۲۱ و تقی الدین کاشانی ۷۲۰ ذکر کرده اند. مقبره وی در بیرجند است.

● سرداران شهید هشت سال دفاع مقدس

✽ شهید: سید احمد رحیمی

ولادت: ۱۳۳۸- بیرجند

تاریخ شهادت: ۱۳۶۲/۱/۲۴

محل شهادت: عملیات والفجر یک - جبهه جنوب

سید احمد به سال ۱۳۳۸ در بیرجند متولد شد و درست ۲۰ سال بعد شجاعانه پا به پای دانشجویان خط امام، دیوارهای لائۀ شیطان بزرگ را فتح کردند و جاسوسان آمریکایی را به اسارت درآوردند.

وی به عنوان یک عضو افتخاری در سپاه پاسداران، بارها لباس رزم پوشید و عازم جبهه ها شد تا اینکه در زمستان ۱۳۶۱ در اثر اصابت ترکش مجروح شد. بعد از بهبودی نسبی در عملیات والفجر در تاریخ ۶۲/۱/۲۴ در اثر اصابت گلوله تانک پیکر شرحه شرحه اش جام وصال عشق را سرکشید و در بوستان شهدای بیرجند آرامید.

✽ شهید: سردار محمدناصر ناصری

ولادت: ۷ خرداد ۱۳۴۰ روستای گازار شهرستان بیرجند

تاریخ شهادت: ۱۷ مرداد ۱۳۷۷

محل شهادت: مزار شریف افغانستان

شهید ناصری بعد از پیروزی انقلاب در اوایل سال ۱۳۶۲ فرماندهی سپاه گناباد و سپس با حفظ سمت، فرماندهی سپاه بیرجند را عهده دار شد. بارها و بارها به جبهه اعزام، و در عملیات های مختلف حضور یافت. مدتی مسئولیت مدیریت احتیاط حوزه بسیج در ستاد فرماندهی کل قوا را عهده دار بود. بعد به عنوان مسئول مرکز تحقیقات در دفتر نمایندگی مقام معظم رهبری در امور افغانستان مشغول وظیفه شد و آخرین مسئولیت وی در سازمان فرهنگ و ارتباطات به عنوان نماینده فرهنگی جمهوری اسلامی ایران در افغانستان بود. در روز ۱۷ مرداد ۱۳۷۷ در کنسولگری جمهوری اسلامی ایران واقع در مزار شریف، به وسیله نیروهای جنایتکار طالبان به شهادت رسید و در گلزار شهدای بیرجند آرامید.

فعالیت گروهی ۱۱-۲

- ۱- برای اینکه در آینده شما هم به عنوان یک چهره ماندگار و از مفاخر استان ما باشید، چه راهکاری را پیشنهاد می کنید؟
- ۲- علما و شهدا قهرمانان واقعی هر منطقه و کشورند. برای ادای دین به آنها فاتحه ای قرائت نمایید.

بیشتر بدانیم

سرداران، امیران و فرماندهان جهادگر شهید هشت سال دفاع مقدس در خراسان جنوبی			
محمد آبیل	سید فقیر حسینی	علی سلیمانی	غلامرضا مجنونی
احمد آتشدست	سید احمد حسینی	غلامرضا شریفی پناه	موسی محسن زاده
محمد جواد آخوندی	کاظم خائف	محمد شهاب	محمد محمودی
رجبعلی آهنی	غلامرضا خورشیدی	محمدحسین شیخی زاده	فریدون مقدوری
محمد ابوترابی	غلامحسین خسروی	غلامحسین شجاع تقی آباد	علیرضا مزدور جانبرکف
حسین ایوبی	محمد حیدر خسروی	علی صمدیان	امین الله ملایی
یحیی اسد زاده	ابراهیم خزاعی	علی اکبر عابدینی	علی منعمی
سید عباس احمدی	هادی دادرس جوان	علیرضا عربی آیسک	سید جلیل موسوی
رجب جان احمدی	محمد دهقانی	علی عرب پور	محمد حسن موهبتی
محمد امیری محبوب	غفار رامین فر	غلامحسین عزتی	حسین موذن
حسین ایازی	حسین رثوفی فر	مختار غفوری	سید محمدعلی مهرداد
حسین برکی	سید احمد رحیمی	محمد حسن فایده	سید حسن میررضوی
غلامعلی بذرافکن	صفرعلی رضایی	غلامرضا فدایی	محمد ناصر ناصری
حسین پیرامی	ذوالفقار رضائی خشک	عباس فروزان نژاد	حسین نجفی
محمد علی پیشکار	سید مهدی رضوی	احمد قاینی نجفی فاضل	رمضان نظری
محمد توکلی اناران	محمد حسین رحمانی	محمد قهرمان	محمد ابراهیم نظری
مسعود تواضع	حسین زاهد	محمد قهوه چی	سید محمدهادی نوربخش
الهیار جابری	محمود زنگویی	احمد کاوسی نودر	غلامحسین هادی
محمد جوکار	مهدی سامعی	غلامعباس کمیلی	محمد یکتا نژاد
حسین چدانی	محمد سروش	غلامحسین کریم پور	
محمد رضا حسینی	محمد سرگزی	حسن رضا مازانی	

پیشینه تاریخی استان

شهرستان	مفاخر فرهنگی، علمی، انقلابی و مذهبی استان خراسان جنوبی
بشرویه	استاد بدیع الزمان فروزانفر، حاج محمد بشروئی، ملا عبدالله التونی البشروی، ملا احمد بشروی، حاج علی اشرف
بیرجند	پروفسور محمد حسن گنجی (بدر علم جغرافیای ایران)، آیت الله سید کاظم حائری، شیخ هادی هادوی، حکیم سعدالدین محمد نزاری قهستانی، عبدالعلی بیرجندی
خوسف	دکتر غلامحسین شکوهی (اولین وزیر آموزش و پرورش جمهوری اسلامی ایران)، ابن حسام خوسفی
درمیان	علامه سید محمد فرزانه، آیت الله سید حسن تهامی، علامه سید غلامرضا سعیدی، زین العابدین درخشی، محمدرفع بن عبدالکریم درمیانی، دکتر سید عبدالله علوی
زیرکوه	حجت الاسلام حاج شیخ محسن فقیه بمرود، خواجه تاج الدین شاهرختی، سلطان محمد شاهرختی، امیرخلیل زیرکوهی، محمد بن محمد آیزی، محمد صادق اوحدی، محمد اکبر منشی بمرودی، محمد حسین قاصر زهانی
سرایان	آیت الله عباس خالصی، آیت الله محمد باقر خالصی، تنبی، دکتر علی حسامی سه قلعه، دکتر نیاز علی حسامی سه قلعه، شیخ حسین والهی، دکتر سید حمید مصباحی، استاد حسین نخعی
سربیشه	پروفسور کاظم معتمدنژاد (بدر علم ارتباطات ایران)، دکتر مهدی بلالی مود (بدر علم سم شناسی ایران)، دکتر اسدالله یآوری
طبس	حجت الاسلام والمسلمین آقا شیخ محمد علی امینیان مدرس، حاج شیخ ابراهیم مجتهد، آقای شیخ محمد حسین طبسی، حاج شیخ غلامرضا واعظ طبسی
فردوس	علامه آیت ا... شیخ محمد حسین فاضل تونی، سید هدایت الله شهاب فردوس، ملا اکبر تونی، ملا عبدالله فاضل تونی، دکتر محمد جواد باحقی، مولانا آهی تونی، نثار تونی، ذوقی تونی، عطارتونی، آیت الله اسماعیل فردوسی پور، حاج شیخ عباسعلی جوادی، حاج شیخ علی اکبر معنوی، حاج شیخ علی اکبر علیزاده یزدی، حاج سید ناصر حسینی سیستانی
قاینات	بوذرجمهر قاینی، محمد ادیب، میرزا حاج احمد سلطانی، شیخ حسن برهانی، سید محمد امیری، محمد باقر ضیائیان احمدی، سیدوللی الله موسوی، حاج احمد اوحدی، علی اکبر آذری
نهبندان	آیت ا... شیخ جواد عارفی، سید محمد حسین کبریایی